

Medzevské hámre si zaslúžili lepší osud

Územie terajšieho Slovenska bolo v stredoveku banskou a kovohutnou veľmocou. Z obrovského množstva historických objektov nám v akom-takom stave zostali len zvyšky. Výnimku tvoria len banskoštiavnické tajchy

Vodné koleso

(historický vodohospodársky systém z polovice 18. storočia v okolí Banskej Štiavnice), ktoré vďaka Povodiu Hrona, teraz Slovenskému vodohospodárskemu podniku, sú aspoň z časti vo veľmi dobrom technickom stave a sú dôstojnou súčasťou Svetového dedičstva. Zoznam tých pamiatok, ktoré by si zaslúžili lepší osud, by bol

Kováč žeraví železný polotovár na ohnisku

veľmi dlhý. Pre mňa má najsmutnejší osud viac ako stovka hámrov, ktoré v minulosti pracovali v okolí Medzeva.

Tohtoročný Svetový deň vody sa nesie v znamení sloganu Voda a kultúra. Je to zároveň aj jedna z podtém medzinárodnej výstavy EXPO v Zaragoze v roku 2008. Je dobre, že sa voda spája aj s kultúrou, pretože voda, jej dostatok, alebo nedostatok, rieky, jazerá a moria výraznou mierou ovplyvňujú život človeka na Zemi. Voda bola v minulosti spolu so živou silou jedinou energiou, ktorú človek vedel využívať.

Na Medzevských hámroch bolo a je krásne to, že slúžili hlavne na výrobu poľnohospodárskeho náčinia. Kovári však dokázali, že keď bolo treba, vyrobili aj zbrane. Vo svojich predstavách vidím a počujem v dolinách okolo Medzeva, hlavne Šugovskej a Zlatej, prácu kamenno-drevených stavieb, cez ktoré presvitá pahreba ohnišťa a v pravidelných intervaloch znejú úder bucharu (kladiva) na kovaný predmet. Predstavte si, že týchto stavieb boli desiatky. Nebola to práca ľahká, o tom sa ešte aj dnes môžeme presvedčiť v dvoch, troch zachovalých

Kováč kuje a pomocník usmerňuje tyčou prívod vody na koleso, a tým reguluje rýchlosť úderov kladiva (bucharu)

hámroch.

V dobe, kedy sa Matej Kornel Hell, Samuel Mikovíni a ďalší borili s problémami banskoštiavnických baní, v čase, keď tu vznikol geniálny vodohospodársky systém, pri Medzeve pracoval, i keď nie tak komplikovaný, ale tiež dokonalý vodný systém, ktorý zabezpečoval vodnú energiu pre vodné kolesá hámrov.

Prvé písomné pamiatky o výstavbe hámrov pochádzajú z roku 1371, keď flámsky kováčsky majster Eliáš Tagnägel začal stavať v Šugovskej doline tri hámre s vodnými kolesami. Ich počet počas storočí postupne rástol. Vieme celkom presne, že v roku 1893 tu pracovalo 109 hámrov, a to v období ich stagnácie a začiatku ich zániku. Definitívnym koncom hámrov v okolí Medzeva bol rok 1963. V súčasnej dobe sú podľa mojich znalostí činné dva a tretí je majetkom Technického múzea v Košiciach.

Ilustračné fotografie k tomuto článku sú z hámra, ktorý pôvodne patril Východoslovenským železiarňam, teraz by mal byť už v majetku Medzeva. Kováč, ktorého

Pohľad na proces kovania

vidíte pri kovaní motyky, sa volá Kováč, čo jednoznačne dokazuje minulosť jeho predkov. On sám má túto prácu rád a verí, že v hámri bude môcť pracovať stále, nielen pri náhodných návštevách, aj keď to boli často návštevy vysoko postavené. Pravdepodobne bývalý pán prezident Šuster, ktorý rád predvádzal hámor svojim hosťom, asi pre ich záchranu veľa neurobil, pretože dnes by to tu vyzeralo ináč.

Ako fungoval systém hámrov na jednom potoku? Ich

Detail kovania motyky

činnosť bola závislá od množstva vody. Počas zimných mesiacov a často aj počas suchého leta nemohli hámre pracovať. Pre pohyb vodného kolesa je dôležité množstvo vody a spád. Pred hámrami sa preto budovali nádr-

že, o veľkosti cca 1 000 – 1 500 m³, v ktorých sa jednak akumulovala voda a jednak sa udržiavala stála zvýšená hladina. Rýchlosť otáčania vodného kolesa, a teda aj rýchlosť úderov kladiva, sa regulovala prítokom vody, čo sa robilo z vnútra hámra. Hámre pracovali na jednom potoku v tandeme, to znamená, že tá istá voda roztáčala vodné kolesa na začiatku potoka a postupne smerom po prúde ďalšie a ďalšie.

Konečná úprava výrobku po odbrúsení hrán

Vlastný hámor sa skladal a skladá z jedného alebo dvoch vodných kolies. Jedno poháňalo kladivo a druhé, obyčajne menšie, brúsku, ktorou sa obrusovali nerovnosti na hranách výkovku. Hlavné vodné koleso bolo cez hriadeľ spojené s buchárom, boli tu dve alebo jedna pec, ohniská, do ktorých sa privádzal vzduch z dúchadiel, s ktorými sa manipulovalo ručne. Na ohnisku sa na začiatku a počas kovania nahrieval kovaný predmet. Obyčajne pracovali v jednom hámri dvaja kováči s pomocníkmi.

V súčasnej dobe je už veľmi ťažké zrekonštruovať systém hámrov. Z nich poväčšine zostali len ruiny a nádrže by si žiadali vyčistenie a rekonštrukciu. Čo je horšie, územia okolo potokov sú už v rukách súkromníkov. No aj napriek tomu si myslím, že by sa mohli zrekonštruovať aspoň tri hámre aj s nádržkami, na ktorých by návštevník videl, ako systém v minulosti fungoval. Navštívil som podobné objekty, ktoré „žijú“ v holandských skanzenoch, o ktoré prejavujú návštevníci mimoriadny záujem. Výrobky, ktoré sa tam vyrábajú, nástroje, ručný papier, rôzne textilie, syry, chlieb sa dajú ochutnať, vyskúšať a obyčajne aj kúpiť. Nepochybujem o tom, že ľudia ako pán Kováč, by si na seba a pomocníka dokázali zarobiť, veď ručne vykovaná motyka alebo rýľ sú úplne iné ako vylisovaný nástroj. Obnovená činnosť aspoň minimálneho torza hámrov by mala pre lokalitu Medzeva mimoriadny význam z hľadiska cestovného ruchu. Musíme veriť, že sa podarí túto mimoriadne cennú technickú pamiatku aspoň z časti obnoviť.

Ing. Ján Lichý
Foto: autor

Všeličo o vode

Vedeli ste že...

- väčšina ľudí nepije dostatočné množstvo vody pre optimálne udržanie svojho zdravia a trpí takmer neustálou miernou dehydratáciou,
- človek potrebuje vypíť denne prinajmenšom 1,5 až 2 litre vody, v horúcom prostredí alebo pri telesnej námahe ešte viac,
- pitie vody napomáha nášmu telu zbaviť sa škodlivých produktov metabolizmu, toxínov a ďalších nežiaducich látok (dokonca kofeínu a alkoholu) oveľa rýchlejšie,
- nedostatok vody znižuje úroveň koncentrácie a zvyšuje náchylnosť k stresu,
- príliš málo vody zapríčiňuje problémy nášho tráviaceho systému, zápchu alebo príznaky podráždenia čriev,
- bolesti hlavy sú len ďalším príznakom nedostatku vody v organizme, kofeín a alkohol viaže vodu v organizme a spôsobuje dehydratáciu, preto šálka kávy alebo pohárik alkoholu vyžaduje zvýšený príjem vody,
- pitím vody je treba predísť pocitu smädu; smäd je už príznakom dehydratácie,
- dehydratácia spôsobuje pokles imunity a zvýšenú náchylnosť k chorobám,
- nedostatok vody zapríčiňuje vysušenie pokožky, pleti a otupený výzor, vrásky budú jemnejšie, ak budete piť dostatok čistej vody,
- pitie dostatočného množstva čistej vody minimalizuje takmer všetky druhy pôžitkárstva, počnúc alkoholom až po prejedanie sa,
- chlórovaná pitná voda obsahuje tzv. trihalometány (THM), vedľajšie produkty dezinfekcie vody, ktoré z dlhodobého hľadiska vážne poškodzujú zdravie (karcenogénne účinky na tráviaci trakt),
- dlhodobý príjem vody s vysokým stupňom mineralizácie spôsobuje usadzovanie zlúčenín vápnika v rôznych častiach organizmu a prispieva tak k vzniku srdcovo-cievnych chorôb, poruchám sluchu a zraku, ako aj k patogénnym zmenám v mozgu.

Čo by sme mali robiť...

- piť 6 až 8 pohárov vody denne, na pitie a varenie používajte len minerálnu vodu s nižším stupňom mineralizácie alebo filtrovanú pitnú vodu,
- nepiť vodu tesne pred jedlom, ale cca pol hodiny pred jedlom alebo hodinu po jedle, aby ste nenarušili proces trávenia zriadením tráviacich štiav,
- nepiť ľadovú vodu, zvlášť nie pri jedení, zamedzujete tým tvorbu tráviacich štiav,

• pokiaľ je to možné, nepoužívať sytenú vodu, prekysluje organizmus a pôsobí dráždivo na tráviaci trakt,

- popíjať vodu po dúškoch, nie naraz,
- pohár čerstvej čistej vody - prvá vec, ktorú by sme mali urobiť ráno a posledná vec pred spaním,
- zdroj vody môže obsahovať chlór, THM, rôzne organické látky, herbicidy a pesticidy, ťažké kovy, baktérie... Ak sa vám nechce chodiť z nákupov ovešaní taškami s drahou balenou vodou, vyrobte si ju sami a lacnejšie. Filtrácia vody je dobrým riešením.

Niektoré fakty o „stave vody“

- 1 liter odpadovej vody znečistí okolo 8 litrov sladkej vody,
- na svete je 12 000 km³ znečistenej vody,
- 50 % populácie v rozvojových krajinách je odkázaných na znečistené vodné zdroje,
- spotreba vody sa za posledných 50 rokov zdvojnásobila,
- dieťa narodené v rozvinutom svete spotrebuje 30 až 60-krát viac vody ako dieťa v rozvojovom svete,
- denne zomrie 6 000 ľudí, väčšinou detí do 5 rokov, na hnačkové ochorenia vyvolané znečistenou vodou,
- voda a poľnohospodárstvo: 25 000 ľudí/deň zomrie na hladomor, 815 miliónov ľudí trpí podvýživou – 777 mil. v rozvojových krajinách, 27 mil. v reformujúcich sa krajinách a 11 mil. v priemyselných krajinách,
- okolo 10 % zavlažovanej krajiny je zničené prevodením a zasolením,
- do vôd každý rok vypúšťame 300 – 500 mil. ton ťažkých kovov, rozpúšťadiel a pod., priemysel spotrebovávajú 22 % vody,
- existuje 261 medzinárodných riečnych povodí, ktoré zahŕňajú 145 národov, asi jedna tretina z týchto povodí preteká viac ako 2 krajinami, 19 piatimi a viac; v posledných 50 rokoch bolo min. 507 konfliktov vyvolaných „vodnou krízou“.

(Zdroj: internet)

Ilustračné foto: Gabriela Hupianová

